

К. К. Мальцева
студ. III курсу
спеціальність "Право"
Науковий керівник: д.ю.н., проф.,
засл. юрист України І. С. Канзафарова

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ БІРЖОВИХ ДОГОВОРІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

В юридичній літературі звертається увага на те, що у чинному Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) відсутні будь-які спеціальні приписи щодо укладення, виконання та припинення біржових договорів [1], а § 4 "Біржова торгівля" Глави 30 Господарського кодексу України (ст. 278-282) [2] містить лише певні положення, що стосуються товарних бірж, фондові біржі у ньому навіть не згадуються, а біржові договори практично не регулюються" [6, с. 154-162].

Якщо звернутись до змісту спеціального Закону України від 10.12.1991 р. "Про товарну біржу" [3], то в ньому йдеться не про біржові договори, а про біржові операції. При цьому не дається розгорнутого визначення даного поняття, а лише вказуються умови, за наявності сукупності яких правочин визнається біржовою операцією (ст. 15). Це, зокрема, такі умови: якщо правочинявляє собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; якщо його учасниками є члени біржі; якщо він поданий до реєстрації та зареєстрований на біржі не пізніше наступного за здійсненням правочину дня.

У даному разі необхідно уточнити, що у самому Законі "Про товарну біржу" використовується термін "угода", а не "правочин". Насамперед це можна пояснити датою прийняття даного нормативно-правового акту (10.12.1991 р.): тоді був чинний Цивільний кодекс УРСР 1963 р., і у цивільному законодавстві використовувався такий термін. Використовується він і в сучасних нормативно-правових актах (переважно – у господарському законодавстві).

Також необхідно зазначити, що Закон "Про товарну біржу" встановлює обмеження щодо майна, яке може продаватись на такій біржі. Зокрема, "не можуть бути предметом біржової торгівлі речі, визначені індивідуальними ознаками, якщо вони не продаються як партія, а також будь-які вживані товари, включаючи транспортні засоби, та капітальні активи. Таке обмеження не поширюється на майно, яке відчужується з податкової застави, а також майно, конфісковане відповідно до закону" (ст. 15) [3].

У названому вище законі біржовим операціям присвячена лише одна стаття. А у самому ЦК України також є лише одна норма (ст. 650), яка просто визначає, що "особливості укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах тощо встановлюються відповідними актами цивільного законодавства" [1].

До останніх, безумовно, можна віднести Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок", ст. 5¹ якого містить припис, згідно з яким договір купівлі-продажу цінних паперів, що укладається на фондовій біржі, вважається

укладеним з моменту фіксації такою фондовою біржею факту укладення договору відповідно до її правил [4].

Проте, як вірно зазначає Є.А. Павлодський, "головні особливості укладення біржових договорів полягають у тому, що, по-перше, вираження оферти та її акцепт здійснюються в умовах конкуренції продавців і покупців, по-друге, відбувається своєрідне "знеособлення" договору, оскільки виключаються всі безпосередні, особисті відносини між продавцем і покупцем" [7, с. 114-163]. Крім того, встановлено додаткові вимоги щодо оформлення таких договорів (наявність реєстраційного номеру та печатки біржі, підписів посадових осіб біржі тощо).

Особливості укладення біржових договорів є лише "першою ланкою" у механізмі цивільно-правового регулювання відповідних договірних відносин, який передбачає особливості виконання та розірвання зазначених договорів. Так, наприклад, сторони договору купівлі-продажу цінних паперів мають враховувати максимальні строки виконання таких договорів, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Крім того, варто звернути увагу на те, що такі договори не можуть бути розірвані, крім випадків, передбачених законом. Хоча згідно із загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 651 ЦК України, "зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом" [1].

Також необхідно враховувати, що в регулюванні відносин, пов'язаних з укладенням біржових договорів, визначальну роль відіграють Правила біржі, а не закон. Вони затверджуються та реєструються відповідно до чинного законодавства України та є обов'язковими до дотримання особами, на яких поширюється їх дія.

З одного боку, це зрозуміло, оскільки біржа функціонує на підставі ліцензії, отриманої в установленому порядку, а отже, її діяльність є легальною та підпорядковується чинному законодавству України. З іншого – ні, оскільки такий важливий сегмент ринкових відносин не врегульовано єдиним законодавчим актом, в якому б чітко були прописані всі юридичні механізми та правові засоби регулювання відповідних суспільних відносин.

Як відомо, зараз в Україні відбувається обговорення багатьох проблемних питань цивілістики в рамках розпочатого процесу рекодифікації цивільного законодавства. Тому є надія на вирішення (в тому числі) і окреслених вище питань.

Крім того, необхідно звернути увагу на те, що в Україні було розроблено і затверджено рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 797 від 27 грудня 2019 року "Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року", яка передбачає забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України відповідно до кращих міжнародних практик та забезпечення імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [5].

І хоча зазначений документ передбачає здійснення заходів насамперед публічно-правового характеру, їх реалізація може слугувати підґрунтям і для вдосконалення цивільно-правового регулювання відносин, що виникають із біржових договорів.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. (із змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.04.2021).
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 08.04.2021).
3. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 р. № 1956-XII (із змін.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (дата звернення: 08.04.2021).
4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 08.04.2021).
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, затв. рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27 грудня 2019 р. № 797. URL : <https://www.nssmc.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennya-strateg-rozvitku-fnansovogo-sektoru-ukrani-do-2025-roku/> (дата звернення: 08.04.2021).
6. Канзафарова І.С. Біржові договори як різновид купівлі-продажу. *Держава і право*. 2011. Вип. 53. К.: ІДП НАНУ, 2011. С. 154-162.
7. Павлодский Е.А. Фьючерсные и форвардные сделки на организованном рынке. *Актуальные вопросы российского частного права: Сб. статей, посвящ. 80-летию со дня рождения проф. В.А. Дозорцева / Иссл. ц. частного права*. М.: Статут, 2008. С. 114-163.